

SKRIVENI GRAD 2024

★ Tura spomenicima Drugog svjetskog rata

Tea Truta
i Jere Kuzmanić

LEGENDA

- SPOMENIK
- SPOMEN-SVJETIONIK
- POPRSJE
- MOZAIK
- RELJEF
- SPOMEN-PLOČA
- MUZEJ REVOLUCIJE / u izgradnji
- SPOMEN KOSTURNICA / u izgradnji
- ★

1. SPOMEN–POPRSJE, ŠETALIŠTE 1. MAJA
Poprsje narodnog heroja Rade Končara nalazi se u parku na Šetalištu 1. maja. Lijevano je u bronci i postavljeno na kameno postolje s uklesanim natpisom:

RADE KONČAR 1911—1942
Poprsje je rad akademskog kipara Mirka Ostoje.
Veličina: poprsja 80 cm; postolja 150 x 40 x 40 cm.

2. SPOMEN–POPRSJE, ŠETALIŠTE 1. MAJA
Poprsje narodnog heroja Ivana Lučića–Lavčevića nalazi se u parku na Šetalištu 1. maja. Isklesano je u granitu i postavljeno na postolje od fino klesanog bijelog kamena s uklesanim natpisom:

IVAN LUČIĆ LAVČEVIĆ 1905—1942
Poprsje je otkriveno u povodu proslave 40. godišnjice KPJ, SKOJ–a i revolucionarnih sindikata 1959. godine. Rad je akademskog kipara Mirka Ostoje.
Veličina: poprsja 60 cm; postolja 220 x 10 x 40 cm.

3. SPOMEN–POPRSJE, ŠETALIŠTE 1. MAJA
Poprsje revolucionara Ante Marasovića–Mirka nalazi se u parku na Šetalištu 1. maja. Lijevano je u bronci i postavljeno na kameno postolje s uklesanim natpisom:

ANTE MARASOVIĆ MIRKO 1912—1943
Poprsje je rad akademskog slikara i kipara Joke Kneževića.
Veličina: poprsja 55 cm; postolja 165 x 40 x 40 cm.

4. SPOMENIK, ŠETALIŠTE 1. MAJA
Spomenik skladatelju Josipu Hatzeu, lijevan u bronci, rad je akademskog kipara Ivana Mirkovića. Nalazi se u parku na Šetalištu 1. maja. Postavljen je na postolje od bijelog kamena na kojem je natpis:

JOSIP HATZE 1879—1959
HRVATSKI SKLADATELJ
Veličina: skulpture (visina) 200 cm; postolja 100 x 130 x 100 cm.

5. SPOMEN–SVJETIONIK, KATALINIĆA BRIG
Spomenik palom pomorcu nalazi se na Katalinića brigu, na ulazu u splitsku luku. Sastoji se od tri dijela: svjetionika, kosturnice i reljefa. Svjetionik je visok 54 metra i na njegovom vrhu nalazi se reflektor. Kosturnica se sastoji od niske ploče isklesane od bijelog kamena. Reljef je postavljen u slobodnom prostoru, a prikazuje mornara na pramcu leuta.

Arhitektonsko rješenje su izradili: arhitekti Ivan Carić, Budimir Pervan, Branko Franičević i Paško Kuzmanić.

Reljef je izradio akademski kipar Andrija Krstulović.

6. SPOMEN–PLOČA, BEOGRADSKA

NA DAN 1. MAJ 1952. GODINE
A U ZNAK SJEČANJA NA SVOG DRUGA REVOLUCIONARNOG RADNIKA I PRVOBORCA
FRANJU PRIMIA
OVAJ KOLEKTIV JE PROGLAŠEN NJEGOVIM IMENOM

Ploča se nalazi pred ulazom u ložionicu na željezničkoj stanici. Napravljena je od bijelog fino klesanog kamena. Po sredini ploče postavljen je brončani reljef s likom Franje Primija ispod kojega se nalazi natpis posvete. Slova su uklesana i lijevana u olovu. Ploča je uokvirena s dva kamena stupa na vrhu kojih se nalaze amblemi željezničara.

7. SPOMEN–PLOČA, ŽELJEZNIČKA STANICA

U NARODNO OSLOBODILAČKOJ BORBI OD 1941—1945
GODINE PALI SU ZA SLOBODU RADNOG NARODA - DRUGOVI (popis stradalih)
NEKA IM JE VJEČNA SLAVA
AKTIV SAVEZA BORACA ŽELJEZNICE SPLIT

Ploča se nalazi na zgradi željezničke stanice. Izrađena je od bijelog fino klesanog kamena. Umetnuta je u širi kameni okvir tako da s njim čini jednu cjelinu. Gornju polovinu ploče ispunjava uklesani željezničarski grb, a na donjem dijelu je tekst. Slova su uklesana i obojena zlatnom bojom. Veličina: 160 x 100 cm.

8. SPOMENIK, GAT PROLETERSKIH BRIGADA
Spomenik je izveden kao pilon iz bijelog fino isklesanog kamena u blokovima. Na sjevernoj strani uklesan je natpis:

LUČKIM RADNICIMA PALIM
U NARODNOJ REVOLUCIJI
1941 - 1945
GRAĐANI SPLITA 1956.

Na južnoj strani pilona je brončani reljef, koji prikazuje lučke radnike pri dizanju tereta. Na vrhu spomenika je svjetionik, a pod njim ljestve iskovane od željeza. Oko spomenika, u širini od 1,50 m, podignut je pločnik od bijelog kamena, koji osigurava minimalni čisti prostor, a ujedno izdvaja spomenik od okolnih granitnih kocaka. Arhitektonsko rješenje spomenika izradio je arh. Vuko Bombardelli, a reljef je napravio akademski kipar Željko Radmilović. Veličina: 515 x 250 x 60 cm.

9. SPOMEN–PLOČA, ULICA PRVOBORACA 12

OVDJE SU 9. NOVEMBRA 1941 GODINE
BACANJEM BOMBI NA FAŠISTE
UDARNE GRUPE SPLITSKIH RODOLJUBA
RUKOVOĐENE ČLANOM C.K.K.P.J.
NARODNIM HEROJEM RADOM KONČAROM
POKAZALE
DA JE SLOBODOLJUBIVI NAROD SPLITA SPREMAN
DA SE POD RUKOVODSTVOM KOMUNISTIČKE PARTIJE
BORI DO KRAJA ZA SVOJU SLOBODU

MJESNI KOMITET KPH ZA SPLIT
--

Ploča je postavljena na stambenoj zgradi u Ulici prvoboraca. Izrađena je od fino klesanog bijelog kamena. Oslanja se na dva kamena potpornja. Slova su lijevana u olovu. Veličina: 145 x 100 cm.

***. SPOMEN–PLOČA, PRVOBORACA 15**

U OVOJ KUĆI
GODINE 1943 ZA NEPRIJATELJSKE
OKUPACIJE ODRŽANA JE U ILEGALNOSTI
IZLOŽBA LIKOVNIH UMJETNIKA
DALMACIJE POD POKROVITELJSTVOM
NARODNO OSLOBODILAČKOG
ODBORA SPLITA

PODRUŽNICA ULUHa PRIGODOM
DESETOGODIŠNJICE OSLOBOĐENJA

Ploča je napravljena od fino klesanog bijelog kamena. Slova su uklesana. Veličina: 50 x 70 cm.

10. SPOMEN–PLOČA, IVE LOLE RIBARA 4

U OVOM SLOBODARSKOM GRADU FORMIRAN JE
13. IX 1943. GODINE PRVI TALIJANSKI PARTIZANSKI
BATALJON »GARIBALDI« KOJI SE HRABRO
BORIO U SASTAVU PRVE PROLETERSKE BRIGADE
NARODNOOSLOBODILAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE

Ploča je postavljena na zgradi Elektrotehničkog fakulteta. Napravljena je od fino klesanog bijelog kamena. Slova su uklesana. Ploča je otkrivena u povodu proslave 20. godišnjice osnivanja talijanskih oružanih jedinica u sastavu NOV i PO Jugoslavije, 1963. godine. Veličina: 140 x 50 cm.

***. SPOMEN–PLOČA, IVE LOLE RIBARA 39**

U OVOJ ZGRADI IZIŠLA JE
PRVI PUT U OSLOBOĐENOM SPLITU
16. RUJNA GODINE 1943. »SLOBODNA DALMACIJA«.
POKRENUTA NA MOSORU 17. LIPNJA 1943.
PRATEĆI BORCE REVOLUCIJE, OVDJE PONOVO
IZLAZI OD 1. STUDENOGA GODINE 1944.
U SPOMEN NA NOVINARE I GRAFIČARE
PARTIZANE KOJI SU PRENOSILI VIJESTI
O REVOLUCIJI I SLOBODI, OBNOVI I IZGRADNJI
SOCIJALISTIČKOGA SAMOUPRAVNOG DRUŠTVA
NA TRIDESETU GODIŠNJICU OVU PLOČU POSTAVIŠE.

RADNICI »SLOBODNE DALMACIJE«
--

Ploča je izrađena od crnog granita. Pričvršćena je pomoću četiri metalna klina. Slova su uklesana i obojena bijelom bojom. Veličina: 100 X 70 cm.

11. SPOMEN–PLOČA, NARODNI TRG

U SPOMEN
PRVE GODIŠNJICE
26. LISTOPADA 1944.
KAD JE
HEROJSKA TITOVA ARMIJA
PROTJERAVŠI OKUPATORA
OSLOBODILA NAŠ GRAD
SPLIČANI POSTAVIŠE OVU PLOČU

Ploča je postavljena na zapadnom pročelju zgrade Etnografskog muzeja. Napravljena je od fino klesanog bijelog kamena. Oslanja se na tri kamena potpornja. Slova su uklesana i obojena. Ploča je postavljena 26. listopada 1945. godine. Veličina: 100 X 120 cm.

SPOMEN–PLOČA, NARODNI TRG

U DANIMA ODLUČUJUĆIH BORBI POD VODSTVOM
MARŠALA TITA ZA KONAČNO OSLOBOĐENJE DOMOVINE
OD FAŠISTIČKIH POROBLJIVAČA I POBJEDU
NARODNE REVOLUCIJE U OVOJ POVIJESNOJ
VIJEĆNICI DREVNOG I SLOBODARSKOG SPLITA
PREDSJEDNIŠTVO ZEMALJSKOG ANTIFAŠISTIČKOG
VIJEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA HRVATSKE
DONIJELO JE 14. TRAVNJA 1945. GODINE
ODLUKU O OSNIVANJU NARODNE VLADE HRVATSKE
I IMENOVALO
PRVU NARODNU VLADU HRVATSKE
U ČAST 20-GODIŠNJICE SPOMEN-PLOČU PODIŽE

SKUPŠTINA OPĆINE SPLIT
SPLIT, 14. TRAVNJA 1965.

Ploča se nalazi u loži bivše Gradske vijećnice, danas zgrade Etnografskog muzeja. Napravljena je od fino klesanog bijelog kamena. Slova su uklesana i lijevana u olovu, kao i zvijezda petokraka koja se nalazi na vrhu ploče. Veličina: 100 x 120 cm.

12. SPOMEN–PLOČA, ŽIDOVSKI PROLAZ 1

JEVREJI — OMLADINCI — SPLITA
KOJI SU DALI ŽIVOTE U BORBI ZA SLOBODU
U TITOVIM PARTIZANSKIM REDOVIMA
(popis žrtava)
OVA SPOMEN-PLOČA JE ISTO TAKO POSVEĆENA
I USPOMENI NA SVE ČLANOVE OVE OPĆINE
NA ČELU SA PREDSJEDNIKOM ing. VIKTOR MORPURGO
KOJI SU KAO ŽRTVE FAŠIZMA
IZGUBILI SVOJE ŽIVOTE 1941—1945.

JEVREJSKA OPĆINA SPLIT
SEPTEMBRA 1961 G.

1941—1945
POSVEĆENO USPOMENI
ČLANOVIMA SPLITSKE JEVREJSKE OPĆINE
KOJI SU KAO ŽRTVE FAŠIZMA IZGUBILI SVOJE ŽIVOTE
1941—1945

JEVREJSKA OPĆINA SPLIT
(popis žrtava)

Ploča se nalazi u sinagogi Jevrejske općine. Napravljena je od fino klesanog bijelog kamena. Na zid je pričvršćena pomoću četiri metalna klina. Slova su uklesana i obojena. Posveta na vrhu ispisana je židovskim pismom. Veličina 200 x 140 cm.

13. SPOMEN–PLOČA, KLAIĆEVA POLJANA 4

BURNIH GODINA 1937—1940
OVDJE SU DJELOVALI KLASNI SINDIKATI
POD RUKOVODSTVOM
KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE
BOREĆI SE ZA EKONOMSKA SOCIJALNA I POLITIČKA
PRAVA RADNIČKE KLASE
PRIGODOM PROSLAVE
40 GOD KPJ I SINDIKATA
OVU PLOČU POSTAVIŠE
RADNICI SPLITA

SPLIT 18 RUJNA 1959

Ploča se nalazi na zidinama Bastiona na kojem je bio radnički dom URSS–a i sjedište Pokrajinskog odbora URSS–ovih sindikata za Dalmaciju. Izrađena je od fino klesanog bijelog kamena. Oslanja se na dva kamena potpornja. Slova su lijevana u olovu. Veličina: 120 x 80 cm.

14. SPOMEN–PLOČA, TRG GAJA BULATA 1

U OVOJ ZGRADI 25. OŽUJKA 1919.
ODRŽAN JE IV KONGRES
SOCIJALDEMOKRATSKE STRANKE DALMACIJE
KOJI JE JEDNOGLASNO PRIHVATIO
IDEJU STVARANJA JEDINSTVENE
JUGOSLAVENSKE RADNIČKE PARTIJE
NA PRINCIPIMA
III KOMUNISTIČKE INTERNACIONALE

SPLIT 25. III 1959.

ODBOR ZA PROSLAVU
40 GODIŠNJICE KPJ

Spomen–ploča je postavljena na zgradi Hrvatskog narodnog kazališta u povodu proslave 40. godišnjice KPJ, SKOJ–a i Sindikata. Izrađena je od fino klesanog bijelog kamena i pričvršćena metalnim klinovima. Slova su lijevana u olovu. Veličina: 70 x 90 cm.

*. SPOMEN–PLOČA, TRG GAJA BULATA 1

NA OVOM MJESTU 25. IX 1941. SREDNJOŠKOLSKA OMLADINA SPLITA PREDVOĐENA ČLANOVIMA SKOJ-a NAPADNUTA OD FAŠISTA BORBENO PROTESTIRAJUĆI PROTIV IZDAVANJA SVJEDODŽBI NA TALIJANSKOM JEZIKU POKAZALA JE SVJETAO PRIMJER SVOG PATRIOTIZMA

SPLIT, 11. IX 1949.

OPĆINSKI KOMITET NOH-e SPLIT

Ploča se nalazi na istočnom pročelju zgrade Hrvatskog narodnog kazališta, s desne strane ulaznih vrata. Napravljena je od fino klesanog bijelog kamena. Pričvršćena je pomoću četiri metalna klina. Slova su lijevana u olovu. Veličina: 70 x 90 cm.

15. SPOMENIK, BIHAČKA 2

Spomenik žrtvama njemačkog okupatora nalazi se u parku pred upravnom zgradom građevinskog poduzeća »Ivan Lučić–Lavčević«. Izgrađen je od monolitnog kamenog bloka na čijem su gornjem dijelu reljefno prikazana vješala, ispod kojih je uklesan natpis:

23 AUGUSTA 1944 GOD. NA OVOM MJESTU OBJEŠENI SU OD FAŠISTIČKOG OKUPATORA BORCI ZA SLOBODU STAZIĆ LADISLAV MATIN ŠAROLIĆ IVAN ŠIMUNOV PUPIĆ ANTE ŠIMUNOV BUČAN ŠONJA MARIOVA

V. OSNOVNA ORGANIZ. SAVEZA BORACA N. O. R.

Prednja strana spomenika fino je obrađena. Slova su crveno obojena. Veličina: 220 x 33 cm.

16. SPOMENIK, ULICA ŽRTAVA FAŠIZMA 2

Spomenik političkim zatvorenicima, internircima i deportircima otkriven je 26. listopada 1976. godine u povodu proslave 32. godišnjice oslobođenja Splita. Nalazi se u parku između upravnih zgrada Skupštine općine Split na površini od oko 1.800 m2. Na tom se mjestu za vrijeme fašističke okupacije Splita nalazio zatvor kroz koji je prošlo na tisuće naprednih ljudi, komunista i antifašista ovoga grada i okolice i bilo podvrgnuto najsvirepijem mučenju i zlostavljanju.

Nakon kapitulacije Italije, rujna 1943. godine, rodoljubi Splita, u zamahu sveopćeg narodnog ustanka, spalili su taj zatvor, jednako kao i zloglasni zatvor Sv. Roka, želeći tako i na simboličan način izbrisati tragove patnji i strašne prošlosti.

Čitav prostor uređen je kao jedinstvena cjelina, odnosno kao spomenički trg kojim dominira skulptura izlivena u bronci, veličine 700 x 650 x 120 cm. Središnji dio spomenika je skulptura u vidu vertikale koja simbolizira surove zatvorske zidine, s ugrađenim sjenama glava i stiliziranim zatvorskim otvorima i rešetkama, što podsjeća na teške ljudske drame. Dva krila koja s bokova pritišću i lome zatvorske bedeme simboliziraju rušenje kao znamenje otpora i borbe za slobodu. Skulptura je na postolju od crnog mramora, s natpisom u bronci:

ZATVARANIMA PROGANJANIMA MUČENIMA STRIJELJANIMA NJIMA ŠTO SU PATILI I UMIRALI USPRAVNO DA BI OVA ZEMLJA ŽIVJELA

LJUBAV I ZAHVALNOST NARODA OVAJ SPOMENIK PODIGOŠE 26 LISTOPADA GODINE 1976

Pored skulpture izgrađena su tri bazena kroz koja stalno protječe i prelijeva se voda, simbolizirajući neprekinutost životnog toka. Nasuprot skulpture, na kamenom bloku, napisani su stihovi:

OVDJE JE SLOBODA U LANCIMA BILA KRŠILA OKOVE RAZVIJALA KRILA

Autor skulpture je akademski kipar Željko Radmilović, a urbanističko–arhitektonsko rješenje čitavog spomenika napravio je arhitekt Vuko Bombardelli. Sredstva za izgradnju spomenika osigurao je Fond za razvijanje i njegovanje tekovina revolucije i NOR–a općine Split i Skupština općine Split.

OPIS TURE

Tura antifašističkim spomenicima koji se sastoje od spomen poprsja, spomen ploča i spomenika samo je mali uvid u spomeničku baštinu ratnog Splita, i to onu u užem krugu centra grada. Osnovne referenca za uvid, osim knjige ‘Ratne kronike Splita’, je knjiga ‘U spomen revoluciji’ autora Tatjane Kovač i Mija Vojnovića (izdavač Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije—Split) izdane 1976. godine koja je podrobno evidentirala dotadašnju spomeničku baštinu na području današnje Splitsko-dalmatinske županije, kao i planirane spomeničke projekte od kojih se većina do devedesetih realizirala. Neke od opservacija na turi oslonit će se se i na knjigu o ilegalnim štamparijama Splita Marinka Božića pod naslovom ‘Ubojito slovo’ (1978.) polemizirajući i ulogu pisane riječi u reprodukciji antifašizma i memorije. Evidenciju spomenika uz kartu lokaliteta u knjizi prati i kratki opis događanja na koje se sam spomenik referira. Ova trosatna tura daje uvid u šire procese sveobuhvatne borbe različitih skupina splitskih antifašista — željezničkih i brodogradilišnih radnika, pomoraca, narodnih heroja, učenika i studenata, židova, talijana, ovjekovječenih partizana i narodnih heroja, kao i žrtava. Veliki broj spomen ploča, kao i većina spomen poprsja partizana čija su imena nosile škole i vrtići nestali su ili uništeni, dok je cijeli niz spomen ploča još prisutan zbog pukog zaborava na njihovo postojanje ili ulogu koju određeni akteri imali u antifašističkom pokretu. Za veliki dio tog fonda smo evidentirali stanje pa ćemo se na turi osvrnuti i na one nestale dijelove, kao i planirane no nikad ostvarene poput cjelokupnog projekta za Spomen park na Lovrincu. Tura ima planiranih pet postaja za duži razgovor i kreće na području šetališta Bačvice. Druga postaja je Katalinićev brijeg i njegov kompleks, zatim šetnju spuštanjem preko željeznice do splitske luke i ulazak u centar grada. Proučavanjem materijala evidentno je da i sama raspršenost ploča u centru i Varošu ocrtava mnogobrojnost splitskih antifašista i boraca na koju ćemo se osvrnuti kroz dvije postaje, a šetnju završiti kod memorijalnog kompleksa na Općini. Obnova poslijeratnog razrušenog Splita planski je sadržavala niz većih spomeničkih kompleksa, a oni poput spomenika kod današnje Općine imali su uz memorijalnu funkciju i onu suočavanja s traumom. Dakle, strelovitu urbanizaciju grada pratila je i memorijalizacija ratnih prostora kojima se ujedno stvaralo nove cjelovito uređene javne prostore ili oplemenjivalo i restauriralo postojeće.